

ישראל במלחמה כפולה: על קיומה ועל זהותה

written by ד"ר אל"מ במיל" חנן שי | 13.01.2026

ישראל מצויה כיום בשתי מערכות מקבילות. האחת גלויה וברורה לעין: מלחמה על עצם קיומה. השנייה סמויה, אך מסוכנת לא פחות: מלחמה על זהותה.

מאז 7 באוקטובר, ברמת ההגנה הלאומית, ישראל נלחמת על יכולתה להגן על אזרחיה, על גבולותיה ועל ריבונותה. אך במקביל, בקומה שמעל [?] קומת הביטחון הלאומי הערכי [?] מתנהלת מערכה עמוקה ומתמשכת על מקור ערכיה של המדינה, על המצפן המוסרי שמכוון את מוסדותיה, ועל השאלה לאור מה נשפטות הכרעות השלטון. בשתי הזירות נדרשת הכרעה. בשתייהן, דחיית ההכרעה איננה ניטרלית [?] היא משמרת כרסום מתמשך.

הדמוקרטיה: שיטה או תפיסת עולם?

הוויכוח הציבורי בישראל על "מצבה של הדמוקרטיה" מתנהל לרוב מתוך הנחה סמויה אחת: שקיימת דמוקרטיה אחת בלבד [?] הדמוקרטיה הליברלית המערבית. כל חריגה ממנה מתווגת מיד כהידרדרות דמוקרטית. אלא שזוהי הנחה שגויה.

דמוקרטיה איננה מערכת ערכים, אלא שיטת משטר: מנגנון מוסדר לקבלת החלטות באמצעות ייצוג והכרעת רוב. השאלה המכרעת איננה האם ישראל היא דמוקרטיה [?] שכן במובנה המשטרי היא עונה בבירור על ההגדרה: בחירות חופשיות, ייצוג פרלמנטרי, הפרדת רשויות ושלטון חוק [?] אלא מהו מקור הערכים שלפיהם נשפטות החלטות הרוב.

שתי תפיסות מוסר, שתי דמוקרטיות

בדמוקרטיה הליברלית המערבית, המוסר נתפס כתוצר של תהליך חברתי משתנה: הצטברות חוויות, מאבקי זהות, אקטיביזם ונרטיבים תרבותיים. אין אמת מוסרית קודמת לחברה; הערכים מתעצבים מתוכה ומשתנים עמה. בהתאם לכך, החוק איננו כפוף למוסר אובייקטיבי, אלא משקף איזון משתנה בין זכויות, אינטרסים ותפיסות. מכאן גם נובעת הפרדת הדת מן המדינה והשאיפה לנייטרליות ערכית.

בישראל נקבע מראש עוגן שונה לחלוטין. המדינה איננה מדינת הלכה [?] אך גם איננה מדינה ניטרלית ערכית. מגילת העצמאות וחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו קובעים שערכיה של מדינת ישראל הם ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית. היהודיות איננה לאומיות אתנית או דתית-כפייתית, אלא לאומיות נורמטיבית: עיגון מוסרי הנשען על ערכי נביאי ישראל [?] אמת, צדק, חירות, אחריות ושלוש.

הדמוקרטיה מגדירה את מנגנון קבלת ההחלטות; היהדות מגדירה את מקור הערכים שלפיהם הן נשפטות.

מוסר קודם לחוק

מכאן נובעת הבחנה יסודית: בדמוקרטיה הליברלית החוק מעצב את המוסר הציבורי; בדמוקרטיה היהודית-ישראלית המוסר אמור להנחות ולהגביל את החוק. הרוב איננו ריבון ערכית, אלא ריבון ממשלית בלבד. לא כל מה שמותר פוליטית § מותר מוסרית.

לכן גם תפיסת החירות שונה: במסורת הליברלית האדם הוא בראש ובראשונה סובייקט של זכויות; במסורת היהודית-מדינית האדם הוא נושא באחריות לחובות, שמילוי יוצר זכויות לזולת ולעצמו. חירות איננה חופש מהגבלה, אלא היכולת לשאת באחריות מוסרית לבחירות ולמעשים.

מכאן נובעת גם הבחנה בין "חופש ביטוי" ליברלי מוחלט לבין חירות ביטוי המוכפפת לשיפוט מוסרי. מתן לגיטימציה משפטית לפגיעה מכוונת בכבודם של שוטרים או שופטים במרחב הציבורי בשם חופש הביטוי איננו ביטוי לדמוקרטיה § אלא כרסום בסדר הציבורי שעליו נשענת קדושת החיים ואהבת האדם. הגבלת ביטוי כזה איננה צנזורה פוליטית, אלא יישום של אחריות מוסרית הנגזרת מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

חובות לפני זכויות

השפיטה היהודית מדגישה תפיסה מניעתית של צדק: הקפדה על חובות מצמצמת מראש את הפגיעה בזכויות, וחוסכת את הצורך במנגנוני תיקון בדיעבד. לעומתה, החשיבה הליברלית נוטה להעמיד את הזכויות במרכז, ואת מערכת המשפט כמנגנון להשבתן לאחר שנפגעו. כך הופר בישראל האיזון העדין בין חובות לזכויות § איזון שחיוני לשימור חברה חופשית ומתוקנת.

קלקול המצפן הערכי

המצפן הערכי היהודי התקלקל כאשר מערכת המשפט הפכה לזירה מרכזית להטמעת ערכים ליברליים שאינם מעוגנים בהגדרת המדינה. כפי שכתב מנחם מאוטנר, המשפט הישראלי נעשה "זירה לניהול מלחמת תרבות". אך ההחמצה עמוקה אף יותר: הציונות חילצה מן היהדות דווקא את מרכיב המוסר-תרבות-מורשת כגשר בין דתי לחילוני. בשיח המשפטי-ליברלי מרכיב זה כמעט ואיננו נוכח. כך נעקר הבסיס שנועד למנוע שסע § והקרע הוחרף.

נוצרו בפועל שני מצפנים ערכיים ושני סוגי שיפוט. התוצאה: אותו חוק מתפרש לאור תפיסות מוסר סותרות, ופוגע בעקרון השוויון בפני החוק. אין זו סטייה מייעוד המדינה, אלא ניסיון להשיב על כנה תפיסה זרה שמעולם לא נועדה להיות מסגרת הערכים שלה.

לא יהודית § ולכן גם לא דמוקרטית

במצב שנוצר, ישראל איננה פועלת עוד לאור הערכים היהודיים הקבועים בחוק, אך גם איננה דמוקרטיה ליברלית מלאה. הכרעת רוב שאיננה כפופה למקור ערכי מוסכם איננה דמוקרטיה, אלא מנגנון כוח. השאלה איננה אם ישראל מתרחקת מדמוקרטיה ליברלית, אלא אם היא חדלה

מלהיות מדינה יהודית ודמוקרטית כפי שנקבע במפורש במסמכי היסוד שלה.

בירור ערכי, לא מאבק מוסדי

העימות החרף בין הרשויות איננו תקלה מוסדית ² אלא תוצאה בלתי נמנעת של התנהלות לאור מצפנים ערכיים שונים. חקיקה שתכריע מאבק סמכויות לא תפתור זאת. נדרש בירור ערכי גלוי.

ייתכן שהגיעה העת להפסקת אש בין הרשויות ולכינוס בירור ערכי בהובלת נשיא המדינה: לא כדי לקבוע מי חזק יותר, אלא כדי לברר לאור אילו ערכים הכנסת מחוקקת, הממשלה מבצעת, בית המשפט פוסק, והתקשורת מפרשת ומעצבת תודעה. כאשר כל רשות פועלת לפי "ספר תעבורה" אחר ³ ההתנגשות בלתי נמנעת.

אם ישראל איננה דמוקרטיה ליברלית ⁴ טוב שכך. מעולם לא נועדה להיות כזאת.

פורסם בערוץ 7, בתאריך 13 לינואר 2026.

*הדעות המובעות בפרסומי מכון משגב הן על דעת המחברים בלבד.